

Temanotat

Ukraina: Internflyktninger

© Landinfo 2017

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingsreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivaretatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

SUMMARY

There are approximately 1,7 million registered internally displaced persons (IDPs) in Ukraine today. The displacement started in spring 2014 due to the annexation of Crimea by the Russian Federation and the hostilities between the Ukrainian authorities and the pro-Russian separatists in the eastern regions of Donetsk og Lughansk. Approximately 10 000 persons (both civilians, militaries and separatists) have been killed in the conflict.

Upon arrival the Ukrainian state was not ready for such a great number of displaced, and the IDPs mostly had to find their own solutions. Most IDPs live in the government controlled areas close to the contact line in rented housing and around half of the IDP population consist of families with children. Ukraine adopted the Law on IDPs rights and freedoms in October 2014 and soon started the registration process. A number of weaknesses in the registration procedures were disclosed. To be able to register one has to cross the contact line, and in order to apply for social benefits and IDP support one has to present proof of IDP registration. There are continuous amendments to the law, which signals the will to improve the system, but which also creates confusion.

IDPs possibilities to build new lives and to be integrated into society in their new places of residence largely depend on structural conditions like poverty and unemployment, which also affect the local population. However, surveys disclose that IDPs are more prone to poverty and unemployment. IDPs access scools and health treatment more or less on the same grounds as the local population.

Surveys show that the local population are mostly positive or neutral towards IDPs. However, the population in the western part of Ukraine and in Kiev have somewhat more negative attitudes towards IDPs. Still, most IDPs feel safe in their everyday life.

SAMMENDRAG

Det er ca. 1,7 millioner registrerte internt fordrevne i Ukraina i dag. Forflyttingen startet våren 2014, som en følge av den russiske anneksjonen av Krim og fiendtlighetene mellom ukrainske myndigheter og pro-russiske separatister i de østlige fylkene Donetsk og Lugansk. I overkant av 10 000 personer (både sivile, militære og separatister) er drept i konflikten.

I starten var den ukrainske staten ikke klar for å ta imot et så stort antall fordrevne, og internflyktningene måtte i stor grad finne egne løsninger. Om lag halvparten er barnefamilier og de fleste, leier boliger i de regjeringskontrollerte områdene i nærheten av kontaktlinjen. Ukraina vedtok *Loven om internt fordrevnes rettigheter og friheter* i oktober 2014, og begynte prosessen med å registrere den enkelte. For å kunne registrere seg som fordrevet, må man krysse kontaktlinjen, og for å søke om sosiale ytelser og støtte, må bevis på registrering som fordrevet presenteres. Løpende endringer i loven signalerer myndighetenes vilje til å forbedre systemet, men skaper også forvirring om gjeldende regler.

Internflyktningenes muligheter til å bygge nye liv og integrere seg i samfunnet på sine nye bosteder, er i stor grad avhengig av strukturelle forhold som fattigdom og arbeidsledighet, noe som også påvirker lokalbefolkningen. Undersøkelser viser

imidlertid at fordrevne er mer utsatt for fattigdom og arbeidsledighet, men at de får tilgang til skoler og helsebehandling på mer eller mindre samme grunnlag som lokalbefolkningen.

INNHold

1. Innledning	7
2. Internflyktninger: antall og registrering	8
2.1 Antallet internflyktninger	8
2.1.1 <i>Sammensetning av internflyktningbefolkningen</i>	9
2.2 Registrering av internflyktninger.....	10
2.2.1 <i>Kryssing av kontaktlinjen</i>	11
3. Den humanitære situasjonen	12
3.1 Tilgang til sosiale tjenester og pensjoner.....	12
3.2 Tilgang til helsetjenester.....	14
3.3 Tilgang til bolig	15
3.4 Jobbmuligheter	16
3.5 Skolegang	16
4. Holdninger overfor internflyktninger	17
5. Referanser	19

1. INNLEDNING

Mer enn 1,7 millioner mennesker er registrert som internt fordrevne¹ i Ukraina. Forflytningen av mennesker startet i 2014 og pågår fremdeles (OCHA 2017b). De fleste internflyktningene har forlatt hjemmene sine i løpet av de siste tre årene, som følge av de politiske urolighetene som ble utløst av protester mot ukrainske myndigheter i 2014, Russlands annektering av Krim i 2014, og den væpnede konflikten i østlige deler av landet (IDMC 2016). Ukraina hadde ingen erfaring med internflyktninger før annekteringen av Krim og konflikten i Donbas², og følgelig fantes det ingen lovgivning om internflyktninger (Lifos 2015, s. 19). I oktober 2014 vedtok Ukraina en lov om internflyktninger og deres rettigheter (IDMC 2016, s. 2).

Internt fordrevne er personer som har blitt tvunget til eller har sett seg nødt til å flykte fra sine hjem eller faste bosted, særlig som følge av eller for å unngå følgene av væpnet konflikt, generalisert vold, menneskerettighetsbrudd eller naturlige eller menneskeskapt katastrofer, og som ikke har krysset en internasjonalt anerkjent landegrense (Guiding Principles on Internal Displacement 1998, som gjengitt i IDMC u.å).

Den første bølgen av internflyktninger kom i mars 2014, i forkant av den omdiskuterte folkeavstemningen om hvorvidt Krim skulle bli en del av den russiske føderasjonen, etterfulgt av Russlands annektering av Krim. Internflyktningene fra Krim bestod av pro-ukrainske aktivister, journalister, myndighetspersoner, Krim-tatarer³ og personer som ikke ønsket russisk statsborgerskap (Ferris et al. 2015, s. 7; Lifos 2015, s. 14).

En ny, og langt større, bølge av internflyktninger fulgte våren og forsommeren 2014, som følge av at uroligheter brøt ut rundt de store byene Donetsk og Lugansk, i fylkene (*oblast*) Donetsk og Lugansk, helt øst i landet.⁴ De to områdene har historisk hatt en nær tilknytning til Russland og en stor russisk minoritet, og flertallet har russisk som sitt førstespråk. De opprørskontrollerte områdene i fylkene Donetsk og Lugansk erklærte seg for uavhengige folkerepublikker i mai 2014 (Holm 2015), og siden juni 2014 har det vært utbredte kamper mellom den ukrainske hæren og pro-russiske separatister i disse områdene (Ferris et al. 2015, s. 7). I perioden fra krigen startet i april 2014 til 15. mai 2017, har Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) registrert totalt 10 900 drepte (sivile, militære og væpnede grupper) og 23 966 sårede. Av disse har minst 2479 sivile blitt drept (1367 menn og

¹ Begrepene internt fordrevne og internflyktninger brukes synonymt i notatet.

² Donbas er en historisk, kulturell og økonomisk region i øst-Ukraina. Donbas referer i dag vanligvis til regionene Donetsk og Lugansk.

³ Krimtatarer er en tyrkisk-etnisk gruppe. De har innslag av andre etniske grupper og er bosatt på Krim, som har vært en del av Ukraina siden 1954. Krimtatarerne har vært muslimske fra 1300-tallet (Wikipedia 2017).

⁴ For kart over konsentrasjonen av internflyktninger i ulike deler av Ukraina, se UNHCR http://unhcr.org.ua/attachments/article/1244/ukr_IDPs_A4L_14.08.2015.pdf. Kartet er fra 2015 og viser således ikke oppdaterte tall over antall internflyktninger. Konsentrasjonen av internflyktninger i ulike deler av landet er imidlertid i overensstemmelse med dagens situasjon.

826 kvinner, 90 gutter, 47 jenter og 149 voksne hvor man ikke vet kjønn).⁵ Et sted mellom 7000-9000 sivile har blitt skadet i konflikten (OHCHR 2017, s. 7-8).

Notatet, som fokuserer på situasjonen for internflyktninger i Ukraina, er tredelt: først redegjøres for antall, hvor internflyktningene bor og sammensetningen av fordrevne. Derneft tar notatet for seg den humanitære situasjonen for internflyktninger: tilgang til velferdstjenester, bolig, arbeid og skolegang i regjeringskontrollerte deler av Ukraina. Avslutningsvis blir spørsmålet om hvorvidt det foregår diskriminering av internflyktninger fra den lokale fastboende befolkningen belyst.

Kildegrunnlaget for dette notatet består av åpne og tilgjengelige rapporter fra internasjonale menneskerettighets- og hjelpeorganisasjoner, ukrainske ikke-statlige organisasjoner, forskere og andre lands landkunnskapsenheter.

2. INTERNFLYKTNINGER: ANTALL OG REGISTRERING

2.1 ANTALLET INTERNFLYKTNINGER

Ukraina har i dag ca. 44 millioner innbyggere. Ifølge det ukrainske Arbeids- og sosialdepartementet var 1,66 millioner mennesker registrert som internflyktninger i Ukraina per november 2016 (IDMC 2016, s. 1). Den ikke-statlige organisasjonen Foundation.101 rapporterte i mars 2017 at det totale antallet internflyktninger per februar 2017 var 1,63 millioner mennesker, som viste en nedgang fra 2016-tall (Foundation.101 2017a). FNs kontor for koordinering av humanitær innsats (OCHA) rapporterte i juni 2017 et noe høyere tall, på mer enn 1,7 millioner registrerte internt fordrevne. Siden begynnelsen av 2016 og frem til forsommeren 2017 hadde 106 000 personer blitt registrert som fordrevet. Noen av dem kan ha vært fordrevet tidligere, men uten da å ha registrert seg.

Det store flertallet av internflyktningene oppholder seg i nærområdene til konflikten og sine tidligere hjem – hele 55 % er lokalisert i de regjeringskontrollerte områdene av Donetsk og Lugansk fylker. Det er også et betydelig antall fordrevne, nesten 200 000, i det tilstøtende fylket Kharkiv (OCHA 2017b, s. 116). I forbindelse med at Foundation.101 i mars 2017 (2017a) kommenterte at det totale antallet internt fordrevne hadde sunket siden oktober 2016, fremkom det at nedgangen er størst i Donetsk fylke, fra 631 000 i 2016 til 545 000 i 2017. I Lugansk gikk tallet derimot opp med 48 000, mens det holdt seg relativt stabilt i blant annet fylkene Kharkiv og Dnipropetrovsk. OCHA (2017b, s. 116) opplyser at mange av de som er registrert som fordrevet i regjeringskontrollerte områder i Lugansk og Donetsk, reiser frem og tilbake over den såkalte kontaktlinjen⁶ for å få utbetalt pensjon og sosiale stønader, og for å holde kontakt med familie på hjemstedet (les mer om dette i del 2.2.1).

⁵ I tillegg ble 298 sivile, herunder 80 barn, drept som resultat av nedskytingen av passasjerflyet MH17 i juli 2014 (OHCHR 2017, s. 7).

⁶ Kontaktlinjen deler de krigende parter. Den er 500 km lang, og deler regjeringskontrollerte og opprørskontrollerte områder i fylkene Donetsk og Lugansk (HRW 2017).

En rekke kilder stiller spørsmål ved de offisielle tallenes riktighet. Ifølge IDMC er det reelle tallet trolig et annet. De viser til at Arbeids- og sosialdepartementets tall også omfatter registrerte internflyktninger som bor i, eller har returnert til, opprørskontrollerte områder, samtidig som at en del internflyktninger som ikke ønsker, kan eller kvalifiserer til å registrere seg, er utelatt (IDMC 2016, s. 1). Det antas for eksempel at et antall internflyktninger fra middelklassen har reist til andre deler av landet, og at de ikke har hatt økonomiske behov for å registrere seg for å få bistand. Andre kan unnlate å registrere seg for å unngå innkalling til militærtjeneste. Det er også rapportert at noen ikke har registrert seg på grunn av manglende dokumentasjon, eller fordi de har vært bostedsregistrert et annet sted enn der de faktisk bodde (R2P, som sitert i Lifos 2015). Amnesty har videre hevdet at ikke alle som forlater konfliktsone ønsker å registrere seg, fordi det kan tolkes som at man har valgt side i konflikten (som sitert i Lifos 2015, s. 17).

Samtidig er det opplyst at personer som reelt sett ikke er internflyktninger har registrert seg, siden slik registrering gir tilgang til sosiale stønader (internasjonal organisasjon A, som sitert i Lifos 2015, s. 16). Dobbelregistrering har også vært et problem. Dobbelregistrering ble blant annet forårsaket av at registreringen innledningsvis ble håndtert av den såkalte Katastrofemyndigheten, som registrerte flyktningene i et papirbasert system. Etter hvert tok Arbeids- og sosialdepartementet over registreringen i et elektronisk system (R2P, som sitert i Lifos 2015, s. 17). I september 2016 ble det vedtatt en resolusjon om en konsolidert database med informasjon om internflyktninger, administrert av Arbeids- og sosialdepartementet (OFPRA & BFA 2017, s. 62). Omsider er et større antall personer registrert som internflyktninger, selv om de bor på hjemstedene sine i opprørskontrollerte områder. Dette kan være personer som har returnert til hjemstedet sitt, men det kan også være personer som aldri forlot hjemstedet. Ettersom alle statlige tjenester har opphørt i de opprørskontrollerte områdene, er det å registrere seg som internt fordrevet, den eneste måten å beholde pensjon og andre statlige tjenester på (Lifos 2015, s. 17).

2.1.1 Sammensetning av internflyktningbefolkningen

I en studie gjennomført av International Organization for Migration (IOM),⁷ fremgår det at den gjennomsnittlige størrelsen på husholdningene bestående av internt fordrevne er på 2,73 personer, hvilket er så å si det samme som størrelsen på en gjennomsnittlig husholdning i Ukraina. Husholdninger med barn utgjør nesten halvparten (49 %) av alle husholdninger av fordrevne. Kvinner utgjør 57 % av befolkningen i husholdningene, og overvekten av kvinner ble funnet i alle aldersgrupper fra 18 år og oppover. I åtte prosent av fordrevnes husholdninger, ble det rapportert om personer med et handicap. Utdanningsnivået blant fordrevne over 18 år er høyt. 63 % har en eller annen form for høyere utdanning, hvilket viser at personer med høyere utdanning har større sannsynlighet for å flytte fra opprørskontrollerte

⁷ IOM gjennomførte en studie blant internflyktninger i april til juni 2017 på oppdrag for ukrainske myndigheter. Formålet var å innhente sosioøkonomiske opplysninger om internflyktninger og kartlegge deres hovedutfordringer. IOM har gjennomført tilsvarende undersøkelser med jevne mellomrom slik at man ser en utvikling over tid. Undersøkelsen ble gjennomført i 24 fylker i hele Ukraina. Opplysningene ble innhentet gjennom en-til-en intervjuer med 1025 personer, telefonintervjuer med 3109 personer (2718 personer i regjeringskontrollert område og 391 personer fra opprørskontrollert område) og intervjuer med 411 nøkkelinformanter fra hovedsakelig ikke-statlige organisasjoner, lokale myndigheter og ansatte i sosial- og helsetjenester (IOM 2017, s. 4).

områder. Det er flere kvinner enn menn med høyere utdanning blant internt fordrevne (IOM 2017, s. 7, 8).

2.2 REGISTRERING AV INTERNFLYKTNINGER

Ukraina vedtok *Lov om internflyktninger og deres rettigheter* i oktober 2014, som tilrettela for en landsomfattende registrering av internflyktninger. En rekke svakheter ved loven, blant annet knyttet til registrering og tilgang til sosiale goder og sivile dokumenter, ble avdekket (IDMC 2016, s. 2).

Resolusjon 509 og loven om internflyktninger fra 2014 definerte hvem som var berettiget til å bli registrert som internflyktning. Manglende overensstemmelse mellom resolusjonen og loven, avskar innledningsvis noen fordrevne fra å registrere seg. Senere lovendringer har sikret tilgang til registrering for personer som ikke opprinnelig var omfattet av lovverket (IDMC 2016, s. 2).

I henhold til loven fra 2014 må internflyktninger søke om å bli registrert på stedet for tilflukt i regjeringskontrollerte områder. Det er ikke mulig å registrere seg som fordrevet i områder som ikke er kontrollert av regjeringen, ettersom ukrainsk lov ikke gjelder der. Man må med andre ord krysse kontaktlinjen for å registrere seg. Bevis for status som fordrevet, blir utstedt til hver voksenperson i hver familie. Registreringen er direkte knyttet til systemet for bostedsregistrering. Adressen er registrert i innenrikspasset. For at en internflyktning skal motta pensjon og andre statlige stønader på tilfluktsstedet, må det legges frem både innenrikspass og bevis på registrering som fordrevet. De som flytter videre, må omregistrere adressen for fortsatt å motta stønader og bistand (IDMC 2015; IDMC 2016, s. 2).

Resolusjon 352 fra juni 2016 tillot en rekke dokumenter som bevis for registrering, og gjorde også gyldigheten av bevis for internfluktstatus ubegrenset. Samtidig ble det lempet på kravene til bevis for bostedsregistrering. Dette gjorde det lettere for internflyktninger å kvalifisere til sosiale stønader basert på hvor de vanligvis bor (IDMC 2016, s. 2).

IDMC (2016, s. 6) har påpekt at til tross for stadige forbedringer i lovverket om internflyktninger fra 2014, er det fortsatt utfordringer knyttet til registrering, bevilgning av status, utstedelse av dokumenter og ikke-diskriminerende tilgang til sosiale stønader. Ifølge IDMC kan dagens ordning sette internt fordrevne i fare (ved at de må krysse kontaktlinjen for å bli registrert, se mer i del 2.2.1), hindre deres tilgang til støtteordninger eller skape insentiver for personer som ikke er fordrevne til å registrere seg som internt fordrevet. Vedtak av en lang rekke forskrifter viser at myndighetene har vilje til å adressere internt fordrevnes behov, men det har også bidratt til et forvirrende regelverk på feltet.

Ifølge forskeren Irina Kuznetsova (2017, s. 12) ved universitetet i Birmingham, som leder prosjektet *Ukraine's hidden tragedy* om ukrainske internflyktningers erfaringer, har prosjektet avdekket omstendelige prosedyrer, lange køer for å registrere seg som internflyktning, og problemer med å oppfylle dokumentasjonskravet (som har blitt krevd). Dette har forhindret noen fra å registrere seg som internflyktning og, for noen, medført forsinkelser vedrørende utbetalingen av stønader.

2.2.1 Kryssing av kontaktlinjen

Det antas at av ca. 1,7 millioner offisielt registrerte internflyktninger i Ukraina, er det kun 0,8 til 1 million som er fast bosatt i regjeringskontrollerte områder. Mange som er registrert som internflyktninger i regjeringskontrollerte deler av landet, er i praksis bosatt i opprørskontrollerte områder (OFPRA & BFA 2017, s. 64). Internflyktninger som har tilknytning til begge sider av kontaktlinjen, reiser frem og tilbake. Internflyktninger i regjeringskontrollerte områder, kan ha familie, venner og/eller eiendom i opprørskontrollerte områder. Samtidig reiser personer i de opprørskontrollerte områdene til myndighetskontrollerte områder, for å ta ut pensjon eller sosiale stønader, eller for å oppsøke helsehjelp (HRW 2017).

Per november 2016 ble det antatt at mer enn 700 000 mennesker krysset kontaktlinjen hver måned i begge retninger (OCHA, som sitert i OFPRA & BFA 2017, s. 64). Tall fra den ukrainske grensetjenesten (som sitert i HRW 2017) stadfester at mellom 15 000 og 27 500 personer krysset kontaktlinjen hver dag i desember 2016. I september 2017 krysset ifølge UNHCR (2017, s. 1) totalt 1 088 000 personer kontaktlinjen. Dette var en økning på mer enn 30 % sammenlignet med samme periode i 2016. Representanter for den statlige ukrainske migrasjonstjenesten opplyste til franske og østerrikske landinformasjonsenheter i juni 2016 at personer som jevnlig krysser kontaktlinjen inn i opprørskontrollerte områder, registreres elektronisk av den ukrainske sikkerhetstjenesten (SBU) (OFPRA & BFA 2017, s. 64).

Den ikke-statlige organisasjonen Foundation.101 foretok i 2016 en spørreundersøkelse av personer som krysset kontaktlinjen ved de fem grenseovergangene i regjeringskontrollerte områder i Donetsk og Lugansk.⁸⁹ Den største bekymringen blant personer som krysset kontaktlinjen var lange køer. I desember 2016 var gjennomsnittlig ventetid ved grenseovergangene 3,8 timer. Dette var den laveste ventetiden i undersøkelsesperioden – den høyeste var i oktober 2016, da det i gjennomsnitt tok 5,3 timer å krysse grensen. Undersøkelsen viste videre at halvparten av personene i undersøkelsen krysset kontaktlinjen én gang i måneden, ca. en femtedel én gang i uken, og 9 % én gang hver sjette måned. Det å besøke slektninger ble oppgitt som hovedgrunnen til at folk krysset kontaktlinjen. Dertil kom andre grunner (i synkende rekkefølge): kjøpe varer, ta ut penger, ordne dokumenter, arbeid og se til eiendom. Bekymringer knyttet til å krysse kontaktlinjen omfatter også fare for beskytning. Mens 78 % bekymret seg for lange køer, bekymret 47 % seg for beskytning og 26 % var bekymret for dårlige forhold mens man venter i kø. I desember 2016 registrerte Foundation.101 fire angrep med beskytning ved kontaktlinjen, hvilket var en nedgang fra oktober og november 2016 med henholdsvis ti og åtte tilfeller (Foundation.101 2017b, s. 3-7). Human Rights Watch (HRW 2017) skriver følgende om sikkerhetssituasjonen ved kontaktlinjen: «Fighting, which has recently flared up in the vicinity of the contact line, means civilians waiting at crossing points, including overnight, are exposed to shooting and shelling».

⁸ Spørreundersøkelsen ble gjennomført fra august til desember 2016, og omfattet personer som reiste til og fra regjeringskontrollerte områder. Undersøkelsen bestod av personlige intervjuer med personer i biler som ventet på å krysse og med personer som krysset linjen med offentlig transport. Totalt ble 12 228 personer intervjuet (Foundation.101 2017b).

⁹ Det er fem grenseoverganger langs den 500 km lange kontaktlinjen mellom regjeringskontrollert og opprørskontrollert område i Donetsk og Lugansk: Marinka, Mayorske, Hnutove, Novotroitske og Stanysia Luhanska (Foundation.101 2017b; HRW 2017).

HRW (2017) har også foretatt intervjuer av personer ved grenseovergangene, i november og desember 2016. Det fremkommer at antall grenseoverganger er for få, gitt det store antallet som krysser. Dette medfører lange køer, og over halvparten av de som ble intervjuet hadde erfart å måtte overnatte ved grenseovergangene. I de kalde vintermånedene og varme sommermånedene er ventetiden ekstra belastende. Militært personell på begge sider har ifølge respondenter oppført seg upassende: nektet personer å krysse på vilkårlig grunnlag, brukt frekt og upassende språk og krevd bestiktelser.

3. DEN HUMANITÆRE SITUASJONEN

OCHA påpeker at internflyktningenes muligheter til å bygge nye liv og til å bli integrert i lokalsamfunn er påvirket av generelle strukturelle forhold som fattigdom, arbeidsledighet, lønnsnivå, ferdigheter blant fordrevne, sosiale spenninger og muligheter for å starte egen virksomhet på stedet man er fordrevet til. En del av disse forholdene påvirker også den fastboende befolkningen, men OCHA hevder at internflyktninger er i en ekstra sårbar situasjon. I 2014 og 2015 levde 8,6 % av den ukrainske befolkningen under fattigdomsgrensen. Blant internflyktninger var andelen som levde under fattigdomsgrensen hele 81 %. Den store konsentrasjonen av internflyktninger i fylkene Donetsk, Lugansk og Kharkiv, har ført til et press på allerede begrensede lokale tjenester, i tillegg til en økning i husleie og matvarepriser. Samtidig nevnes at tilflytning av nye familier til steder som fra før var truet av avfolkning, har avverget nedlegging av skoler og noen andre offentlige tjenester (OCHA 2017b, s. 118).

Det har vært en økning i antall ukrainske ikke-statlige organisasjoner (NGOer) etter starten på krigen i øst, som blant annet bistår internflyktninger. En rekke FN-organisasjoner og internasjonale og utenlandske organisasjoner/hjelpeorganisasjoner slik som UNHCR, OCHA, IOM, EU, Røde Kors, Norsk Flyktninghjelp, Dansk Flyktninghjelp er også tilstede i Ukraina.

3.1 TILGANG TIL SOSIALE TJENESTER OG PENSJONER

Ukrainsk lov krever at alle borgere må bostedsregistrere seg for å få tilgang til grunnleggende rettigheter og tjenester. Innenrikspasset inneholder et stempel om nåværende bosted. Personer fra opprørskontrollerte områder, må i tillegg til stempel om bosted, ha et sertifikat på at de er registrert som internflyktning for å få tilgang til sosiale tjenester og pensjoner, skolegang for barn og helsetjenester (Council of Europe 2016, s. 36-39).

Personer som er registrert som internflyktning, kan motta statsstøtte for internflyktninger. For personer som ikke er i stand til å jobbe (som pensjonister og barn) er støtten på 884 UAH¹⁰ per person per måned. For arbeidsdyktige er støtten på 442 UAH¹¹ per person i måneden. Familier kan ikke motta samlet støtte på mer enn

¹⁰ Ca. 272 NOK

¹¹ Ca. 136 NOK

2400 UAH¹² per måned (NRC 2016, s. 70-72). Til sammenligning er minimum levekostnad i Ukraina på 1624 UAH¹³ (Kuznetsova 2017, s. 13).

Det gis ikke støtte hvis et familiemedlem eier bolig i en region utenfor de opprørskontrollerte områdene, eller når et familiemedlem har oppsparte midler ti ganger eksistensminimum for en arbeidsdyktig person. Støtten opphører når man ikke lenger er registrert som internflyktning, eller dersom man har oppgitt feilaktig informasjon eller holdt tilbake oppdatert informasjon (NRC 2016, s. 70-72). De som ikke finner registrert arbeid innen de første fire månedene, og som ikke registrerer seg som arbeidsledig, får ikke støtte (Kuznetsova 2017, s. 13; Kuznetsova, e-post november 2017). Støtten har forblitt mer eller mindre uendret siden den ble innført. Kilder som Lifos intervjuet i Ukraina i 2015, påpekte at støtten ikke er tilstrekkelig for å klare seg, særlig i byene hvor kostnadsnivået er høyere (Lifos 2015, s. 20).

Myndighetene gjennomfører kontroller hver sjette måned for å verifisere at internflyktninger bor på sin registrerte adresse (NRC 2016, s. 92; Kuznetsova 2017, s. 14). Dersom den fordrevne ikke er på bostedet ved kontrollen, må vedkommende kontakte Sosialdepartementet innen tre dager. Ved fravær i mer enn 60 dager uten å ha varslet myndighetene, kan myndighetene inndra internflyktningens bevis for internfluktstatus, samt eventuelle pensjoner, sosiale stønader og støtte (IDMC 2016, s.5).

Respondentene i prosjektet som forskeren Kuznetsova leder, opplyste at bostedskontrollen er ineffektiv. Man blir bedt om å holde seg hjemme i tre dager som følge av at kontrollører kan dukke opp i dette tidsrommet. Det er fremmet forslag om en effektivisering av rutinene for bostedskontroll. Det er i tillegg fremmet lovforslag om å adskille retten til utbetaling av pensjoner og sosiale tjenester fra statusen som internflyktning, som vil gi rett til ytelser uavhengig av hvor man er bosatt (Kuznetsova 2017, s. 13,14). Myndighetene har selv anført at internflyktninger forskjellsbehandles fra andre ukrainske borgere, ettersom Ukrainas egen pensjonslov ikke tillater å nekte pensjonsutbetaling basert på hvor man er bosatt (IDMC 2016, s. 5).

Ifølge studien til IOM er rundt 60 % av fordrevnes husholdninger avhengige av den øremerkede statsstøtten til internflyktninger. Prosentandelen som viser at inntekt fra arbeid er hovedinntektskilden har imidlertid økt sammenlignet med IOMs tilsvarende undersøkelser i 2016 (IOM 2017, s. 14). Mer enn 20 % av de internt fordrevne opplyste at deres sosialstønader har opphørt. For det klare flertallet av disse, gjaldt opphøret støtte til internflyktninger. For de fleste av disse skjedde dette i 2016. Årsakene til opphør av sosiale stønader til internflyktninger var eksempelvis feilaktig informasjon om bosted, feilaktig informasjon om inntektsgrunnlag og tilbakeholdelse av informasjon om bolig- eller bilkjøp. Prosentandelen som har hatt opphør i sosialstønader har vært synkende siden september 2016 (IOM 2017, s. 17).

I desember 2014 besluttet den ukrainske regjeringen å stoppe utbetaling av pensjoner og sosiale tjenester i områder som ikke er under kontroll av ukrainske myndigheter. Personer fra disse områdene som ønsker å motta sosiale ytelser, må derfor registrere seg som internflyktning i regjeringskontrollerte områder. Dette blir betraktet som en årsak til ytterligere forflytning av personer fra opprørskontrollerte områder. På nyåret

¹² Ca. 740 NOK

¹³ Ca. 500 NOK

2015 var opp til 50 % av nyregistrerte internflyktninger pensjonsmottagere (Bertelsmann Stiftung 2016, s. 4; UNHCR 2015, s. 6).

IOMs studie (2017, s. 19) viste at internflyktninger var generelt fornøyd med at de hadde mulighet til å motta pensjon og sosiale tjenester, helsetjenester og skolegang. Hovedbekymringen var manglende jobbmuligheter (se del 3.4). Det ble også rapportert om mangel på kompensasjon for skadet eller ødelagt eiendom, hvilket kan medføre langvarig forflytning og migrasjon.

3.2 TILGANG TIL HELSETJENESTER

Internflyktninger i Ukraina har rett til helsebehandling i statlige og kommunale helseinstitusjoner. Den største utfordringen når det gjelder helsebehandling til internflyktninger, er de begrensede menneskelige og økonomiske ressursene i det ukrainske helsevesenet, som følge av at staten ikke har økt helsebudsjettet for å møte den økte etterspørselen. Helsebehandling gis bare på stedet hvor man er bostedsregistrert. Korrupsjon er rotfestet i det ukrainske samfunnet, også i helsevesenet, og uoffisiell egenbetaling er utbredt (OFpra & BFA 2017, s. 60). Dette gjelder alle ukrainere, men kan ramme internflyktninger med begrensede ressurser og andre svakerestilte grupper i samfunnet hardest.

OCHA (2017a, s. 21) påpeker svakheter i helsetilbudet til internflyktninger som bor i nærheten av kontaktlinjen.¹⁴ Det blir opplyst at det er manglende eller dårlige første- og andrelinjetjenester, manglende opplæring av leger på områder som traumebehandling og behandling av krigsskader, samt ujevne leveranser av utstyr til kirurgi. Det er ingen ambulansetjenester i nær radius til kontaktlinjen.

Det fremgår ikke av de skriftlige kildene Landinfo har konsultert at det foregår nevneverdig grad av diskriminering av internflyktninger i helsevesenet. Svakheter ved tilgangen skyldes først og fremst forhold som rammer de fleste ukrainske borgere. Samtidig må som nevnt internflyktninger registrere seg som internt fordrevne for å få tilgang til helsetjenester. Dette beskrives som en tidkrevende prosess (OCHA 2017a; Kuznetsova 2017, s. 9; OFpra & BFA 2017, s. 60; Lifos 2015, s. 34).

I en landsdekkende studie av 2203 internflyktninger fra mars til mai 2016 av forskere ved International Alert, Global Initiative on Psychiatry – Tbilisi og London School of Hygiene and Tropical Medicine fremgår det at en høy andel av internflyktninger i Ukraina har psykiske lidelser: 32 % av respondentene hadde posttraumatiske stresslidelse (PTSD), 22 % hadde depresjon og 17 % angstlidelse. Kvinner var særlig overrepresentert, med PTSD. Flere hadde også overlappende diagnoser. Undersøkelsen avdekket et «behandlingsgap»: 74 % av respondentene som hadde blitt vurdert som behandlingstrengende året før, hadde ikke fått behandling. Mange av dem som har psykiske lidelser, oppsøker ikke profesjonell hjelp. Ofte skyldes det generelle fordommer og stigmatisering (av psykiske lidelser i Ukraina). Dertil kommer at det er mangel på gratis tjenester for denne typen helseproblemer, slik at mange ikke har råd til å oppsøke relevant helsehjelp. Det er også en generell mangel på spesialister som jobber med personer med krigstraumer (Roberts et al 2017, s. 6, 16, 21, 22, 23).

¹⁴ Dette gjelder også for den opprørskontrollerte siden av kontaktlinjen.

3.3 TILGANG TIL BOLIG

Den ukrainske Helsingforskomiteen påpeker i en rapport fra 2017 (Bida m. fl. 2017, s. 44)¹⁵ at boligmangel er det mest alvorlige problemet for internflyktninger. Ukrainske myndigheter, både på statlig og lokalt nivå, var ikke beredt på at et så stort antall mennesker ville reise fra de opprørskontrollerte områdene, og har manglet en overordnet strategi for bosetting av internflyktninger. De fleste internflyktningene har hatt vanskeligheter med å finne bolig, og har løst det på ulike måter. Ifølge forskeren Irina Kuznetsova (2017, s. 7) ved universitetet i Birmingham har ikke internflyktninger rett på sosialboliger, og det er ingen umiddelbare planer om å endre landets boligtilbud overfor denne gruppen. Ifølge myndighetene skyldes dette de enorme kostnadene dette ville medføre. Den ukrainske Helsingforskomiteen nevner imidlertid en lovendring vedtatt i mars 2017, som tilsier at internflyktninger kan motta statsstøtte og/eller gunstige boliglån til å bygge eller kjøpe bolig for internflyktninger (Bida m. fl. 2017, s. 48). Landinfo har ikke nærmere kjennskap til lovgivningen og hvorvidt den praktiseres.

Det er en markant forskjell mellom fordrevne og ikke-fordrevne hva gjelder bolig. Mens lokalbefolkningen som oftest eier egen bolig, er det vanlig at fordrevne leier bolig (IOM 2017, s. 16). Rundt 89 % av den lokale befolkningen i de regjeringskontrollerte områdene i Donetsk og Lugansk fylker, bor i boliger som de eier. Til sammenligning bor 61 % av fordrevne i leiet bolig, 23 % hos vertsfamilier og 4 % i såkalte kollektivsentre/mottak. Kun 17 % av internt fordrevne som leier bolig, leier ved bruk av leiekontrakt godkjent av myndighetene, hvilket gjør dem sårbare for vilkårlig økning i husleien eller utkastelse. Fordrevne i kollektivsentrene er også sårbare for utkastelse når eier av bygningen ønsker å bruke den til noe annet (OCHA 2017b, s. 118). Det er kun de mest sårbare som bor i kollektivsentre (OFPPA & BFA 2017, s. 58).

Den ukrainske Helsingforskomiteen (Bida m. fl. 2017, s. 44) hevder at boligmangel blant internt fordrevne ofte skyldes at de selv ikke ønsker å endre bostedsregistrering, da de har et håp om å returnere hjem eller at de ikke vil miste status som internt fordrevne. Dette kan være et hinder ved eventuelt kjøp av bolig. Det har også blitt hevdet at det forekommer enkelte tilfeller av diskriminering fra utleieres side, særlig i store byer. Forskeren Kuznetsova (Kuznetsova 2017, s. 4), som har studert situasjonen til ukrainske internflyktninger, påpeker i prosjektets foreløpige rapport at mange internflyktninger møter vanskeligheter når de skal leie bolig. Dette kan blant annet skyldes at utleier er skeptisk til å leie ut som følge av usikkerhet knyttet til om leien vil bli betalt i tide. I tillegg har leieprisen økt kraftig som følge av det store antallet internflyktninger. De sosiale stønadene internflyktninger kan motta er som regel ikke nok til å betale for leie. Boforholdene er i mange tilfeller ugunstige som følge av størrelsen på familier og/eller spesielle behov. Også studien gjennomført av IOM i 2017 viste at høye boligutgifter påvirker livene til internt fordrevne, selv for de som er i arbeid. De fleste fordrevne var imidlertid fornøyd med de grunnleggende fasilitetene ved boligen, slik som elektrisitet, vann og kloakk (IOM s. 15, 16). Helsingforskomiteen mener at det er en økende andel internflyktninger som flytter til

¹⁵ Rapporten omhandler sosiale rettigheter for internflyktninger og baserer seg på informasjon fra åpne kilder og spørreundersøkelse blant internflyktninger (UHHRU 2017, s. 4).

landsbygda, kjøper bolig og starter sin egen forretningsvirksomhet (Bida m. fl. 2017, s. 44).

Den ukrainske staten tilbyr enkelte internflyktninger losji i såkalte kollektivsentre. Det er ifølge forskeren Kuznetsova (2017, s. 4) få slike sentre, og ikke på langt nær nok til å losjere alle som trenger det. Det er vedtatt å bygge en rekke nye sentre, men byggeprosessen er forsinket. Flere av sentrene bygges også langt fra byer og tettsteder, slik at tilgang til jobb er begrenset.

3.4 JOBBMULIGHETER

Arbeidsledigheten blant de arbeidsføre fordrevne er betydelig høyere enn blant ikke-fordrevne. Internflyktningene mangler blant annet et nettverk som kan gjøre det enklere å finne arbeid (OCHA 2017b, s. 118).

I henhold til studien gjennomført av IOM (2017, s. 9, 11) klarte 46 % av de internt fordrevne å finne seg arbeid på det nye bostedet, sammenlignet med 61 % før forflyttingen. Rundt 15 % av de som tidligere hadde hatt arbeid, ble med andre ord arbeidsledige etter at de flyttet. Studien viste imidlertid at andelen fordrevne som var i jobb på sitt nye bosted, hadde økt sammenlignet med tidligere studier fra september 2016 (39,7 %) og mars-juni 2016 (35,1 %). Det er flest internflyktninger i jobb i fylkene Kiev, Odessa, Chernihiv, Zhytomyr, Vinnytsia (sentralt i landet) (60 %) og færrest i fylkene i vest (36 %). Blant de som var i jobb per juni 2017, viste studien at omkring 67 % hadde vært i jobben i mer enn et år. Tilsvarende tall var 41 % i september 2016. Det var generelt vanskelig for internt fordrevne å finne arbeid som passet deres kvalifikasjoner.

3.5 SKOLEGANG

I henhold til artikkel 9, del 1 i Lov om internflyktninger og deres rettigheter har barn av internt fordrevne rett til å gå i barnehage og på skole. Loven sier videre at det er lokale myndigheter som skal sørge for tilgang til barnehager og skoler (NRC 2016, s. 98).

Ifølge FNs spesialrapportør for internflyktingers menneskerettigheter, Chaloka Beyani (som sitert i GfK 2016, s. 15), får barn av internflyktninger i Ukraina tilgang til skole og utdanning. De fleste barna får fortsette sin skolegang fra begynnelsen av skoleåret, etter de har blitt registrert som internt fordrevet. Likeledes opplyste kilder som landinformasjonsenhetene i Frankrike (OFPPA) og Østerrike (BFA) intervjuet på en informasjonsinnhentingsreise til Ukraina i 2016, at tilgang til skoler er uproblematisk. Antallet lærere ble økt for å møte behovene som oppstod.

Organisasjonen Growth from Knowledge (GfK) Ukraina, med støtte av Unicefs kontor i Ukraina, gjennomførte i januar 2016 en undersøkelse av forholdene for barn av internt fordrevne på skoler i Ukraina.¹⁶ Et av hovedproblemene undersøkelsen avdekket, var barn med traumer som følge av opplevelser i krigsområdene i øst. Disse barna kan oppleve det som vanskelig å tilpasse seg sine nye liv, og lærere har som regel ingen erfaring med å jobbe med barn med psykiske traumer. Språkproblemer og

¹⁶ Undersøkelsen omfattet fokusgruppemøter med barn og foreldre som er internt fordrevne samt intervjuer med nøkkelinformanter: representanter for statlige og lokale myndigheter, ikke-statlige organisasjoner og Unicefs partnere (GfK 2016, s. 6).

vansker med å kommunisere med lærere ble også nevnt som en utfordring, i tillegg til forskjell på undervisningen på den nye og den gamle skolen. Lav inntekt blant internt fordrevne (og rombefolkning) samt usikkerhet knyttet til fremtidig bosted, forklarer hvorfor noen barn ikke går på skole (GfK 2016, s. 17, 18).

4. HOLDNINGER OVERFOR INTERNFLYKTNINGER

På forespørsel fra UNHCR foretok Kyiv International Institute for Sociology i februar-mars 2016 en spørreundersøkelse for å kartlegge fastboende ukraineres holdninger overfor internflyktninger.¹⁷ Undersøkelsen viste at nesten alle respondentene hadde enten positive (43 % i hele Ukraina, 58 % i CLP – byer med flest internflyktninger) eller nøytrale (47 % hele Ukraina, 34 % CLP) holdninger vis-à-vis internflyktninger. Holdningene overfor internflyktninger hadde i all hovedsak forblitt uendret i perioden siden 2014, og var generelt mest positive mot fordrevne i arbeid, fattige og mellomklassen, samt mot kvinner og eldre. Undersøkelsen avdekket at internflyktninger oppfattes som personer som har behov for hjelp, og er berettiget til samme rettigheter som andre (89 % i hele Ukraina, 96 % i CLP). Et klart flertall av respondentene anså heller ikke internflyktningene som ansvarlige for situasjonen de befant seg i (KIIS 2016, s. 6).

Innbyggere i Ukrainas vestlige regioner var generelt mer negative til internflyktninger, særlig utenfor fylkeshovedstedene. Respondentene fra vest tilla internflyktninger i større grad pro-russiske politiske holdninger, uvilje mot å jobbe, aggressivitet og arroganse mot lokalbefolkningen og større ønsker om spesialbehandling. Internflyktninger i vest ble i større grad enn i resten av landet selv ansvarliggjort for situasjonen de befant seg i. Det bør nevnes at lokalbefolkningen i vest har hatt mindre direkte kontakt med internt fordrevne enn i andre deler av landet (KIIS 2016, s. 6).

Det kan se ut som tilstedeværelsen av internflyktninger i liten grad har påvirket dagliglivet i byene der internflyktningebefolkningen er størst. 70 % av innbyggerne i disse byene har merket lite endring etter at internflyktningene ankom. Spesielt verdt å merke seg er at 64 % av respondentene i disse områdene ikke merket noen endring når det gjelder kriminalitet, sosiale spenninger, økning i statlig eller internasjonal støtte til området de bor i eller utvikling av lokale bedrifter som følge av ekstra arbeidskraft. En fjerdedel av respondentene hadde hørt om konkurranse mellom lokalbefolkningen og internflyktninger om jobber og boliger, men svært få hadde førstehåndserfaring med dette (KIIS 2016, s. 7).

I hovedstaden Kiev vurderte innbyggerne tilstedeværelsen av internflyktninger mer negativt enn andre regioner. 39 % av respondentene i Kiev (sammenlignet med 16 % i andre regioner) var bekymret for en økning i kriminaliteten, 21 % av respondentene i Kiev (dobbel så mange som i andre regioner) oppfattet en økning i sosiale

¹⁷ Undersøkelsen dekket hele Ukraina, unntatt Krim og opprørskontrollerte områder i Donbas. Totalt 1896 respondenter som ikke selv var internflyktninger, deltok i undersøkelsen. Resultatene i undersøkelsen fra byer der internflyktningebefolkningen er størst (CLP) er trukket ut og synliggjort (KIIS 2016, s. 4).

spenninger. Andelen som selv hadde erfart konflikter med internflyktninger, var imidlertid ikke noe høyere i Kiev enn i andre regioner (KIIS 2016, s. 7).

Når det gjelder generell grad av sikkerhet, viser spørreundersøkelsen gjennomført av IOM i 2017 at flertallet av internflyktingene (78 %) føler seg trygge i hverdagen. Trygghet synes å henge sammen med avstanden fra kontaktlinjen; de som bor vestover i landet, føler seg tryggere enn de som bor nærmere kontaktlinjen.

Den tyske tenketanken Bertelsmann Stiftung (2016, s. 5) påpeker at ukrainernes solidaritet med internflyktninger var ganske sterk til å begynne med, men at det har utviklet seg en viss ergrelse og nag, spesielt mot russisktalende internflyktninger fra opprørskontrollerte områder. Holdningene vis-à-vis internflyktninger fremover vil, ifølge Bertelsmann Stiftung, avhenge av hvor godt de blir integrert.

Undersøkelsen foretatt av IOM i juni 2017 (2017, s. 25) viste at 10 % av respondentene hadde opplevd diskriminering som følge av status som internflyktning. Dette var en klar nedgang sammenlignet med mars 2017 (18 %) og ligger omtrent på nivået for september 2016 (9 %). Forklaringen på hvorfor såpass mange mente de hadde blitt diskriminert som følge av sin status som internt fordrevet i mars 2017, mente IOM hadde sammenheng med at mange hadde mistet sosiale stønader omtrent på dette tidspunktet. Internflyktingene som mente de hadde opplevd diskriminering, opplevde dette først og fremst i forbindelse med tilgang til bolig og arbeid.

5. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Bertelsmann Stiftung (2016, januar). *Facts on the European dimension on displacement and asylum: Ukraine*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung. Tilgjengelig fra https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/user_upload/EZ_Factsheet_Ukraine_160212_ENG.pdf [lastet ned 16. november]
- Bida, O. A., Blaga, A. B., Liashuk, O. P., Martynenko, O. A., Movchan, S. D., Moisa, B. S., Rachok, R. V. & Filatov, V. V. (2017). *Lost in paper: observing social rights of internally displaced persons*. Kiev: UHHRU, dvs. Ukrainian Helsinki Human Rights Union. Tilgjengelig fra https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/zagubleni_engl.pdf [lastet ned 6. desember 2017]
- Council of Europe (2016). *Enhancing the national legal framework in Ukraine for protecting the human rights for internally displaced persons*. Strasbourg: Council of Europe. Tilgjengelig fra <https://rm.coe.int/1680697cbc> [lastet ned 15. november 2017]
- Ferris, E., Mamutov, S., Moroz, K. & Vynogradova, K. (2015, mai). *Off to a shaky start: Ukrainian government responses to internally displaced persons*. Washington, D.C.: Brookings Institution. Tilgjengelig fra <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Ukrainian-Govt-Responses-to-Internal-Displacement-May-2015.pdf> [lastet ned 4. desember 2017]
- Foundation.101 (2017a, 1. mars). The number of registered IDPs decreased in 2017. *Kiev: Foundation.101*. Tilgjengelig fra <https://www.foundation101.org/en/news/20170301> [lastet ned 14. desember 2017]
- Foundation.101 (2017b, 9. mars). *Crossing the line of contact in Eastern Ukraine December 2016*. Kiev: Foundation.101. Tilgjengelig fra https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/2017_01_15_f1o1_check_point_report_en.pdf [lastet ned 13. november 2017]
- GfK, dvs. Growth from Knowledge (2016, 5. mai). *Out of school children in Ukraine. A study on the scope and dimension of the problem with recommendations for action*. Kiev: GfK Ukraine. Tilgjengelig fra http://allinschool.org/wp-content/uploads/2016/08/Ukraine-OOSCI-report_Engl_f.pdf [lastet ned 14. november 2017]
- Holm, M. (2015). *Ukraina: hvor vil det ende?* Oslo: NUPI. Tilgjengelig fra <http://www.nupi.no/Skole/HHD-Artikler/2015/Ukraina-Hvor-vil-det-ende> [lastet ned 4. desember 2017]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2017, 17. februar). *Ukraine: dangers, unnecessary delays at crossing points*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2017/02/17/ukraine-dangers-unnecessary-delays-crossing-points> [lastet ned 14. november 2017]
- IDMC, dvs. Internal Displacement Monitoring Centre (2015, 3. september). *Displacement figures in Ukraine fail to reflect a complex reality*. Genève: IDMC. Tilgjengelig fra <http://www.internal-displacement.org/europe-the-caucasus-and-central-asia/ukraine/new-archive/displacement-figures-in-ukraine-fail-to-reflect-a-complex-reality> [lastet ned 29. september 2017]
- IDMC (2016, 19. desember). *Ukraine: Translating IDPS' Protection into Legislative Action. Prominent gaps in Ukraine's IDP law remain despite some improvements*. Genève: IDMC. Tilgjengelig fra <http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2016/20161219-idmc-ukraine-translating-idps-protection-legislative-action.pdf> [lastet ned 28. september 2017]
- IDMC (u.å). *What is internal displacement*. Genève: IDMC. Tilgjengelig fra <http://www.internal-displacement.org/internal-displacement/what-is-internal-displacement/> [lastet ned 24. november 2017]

- IOM, dvs. International Organization for Migration (2017, juni). *National Monitoring System Report. On the situation of internally displaced persons*. Kiev: IOM. Tilgjengelig fra http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_report_june_2017_eng_screen_2.pdf [lastet ned 29. september 2017]
- KIIS, dvs. Kiev International Institute for Sociology (2016, april). *Ukrainian's attitudes towards internally displaced persons from Donbas and Crimea – summary of opinion polls*. Genève: UNHCR. Tilgjengelig fra http://unhcr.org.ua/attachments/article/1605/Public%20Survey_36_ENG_www.pdf [lastet ned 29. september 2017]
- Kuznetsova, I. (2017). *Three years after displacement: the everyday lives of Ukraine's IDPs*. Birmingham: University of Birmingham. Tilgjengelig fra <https://idpukraine.files.wordpress.com/2017/11/three-years-after-displacement-the-everyday-lives-of-ukraines-idps.pdf> [lastet ned 15. november 2017]
- Lifos (2015, 13. november). *Ukraina. Internflyktninger*. Norrkøping: Lifos. Tilgjengelig fra <https://lifos.migrationsverket.se/dokument?documentSummaryId=36221> [lastet ned 29. september 2017]
- NRC, dvs. Norwegian Refugee Council (2016, 1. november). *Handbook for the fundamental rights and freedoms of internally displaced persons*. Oslo: NRC. Tilgjengelig fra https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/handbook-for-fundamental-rights-and-freedoms-of-idps_eng_web.pdf [lastet ned 14. november 2017]
- OCHA, dvs. Office for the Coordination of Humanitarian Assistance (2017a, april). *Humanitarian response plan. End of year report. January – December 2016*. Genève: OCHA. Tilgjengelig fra https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/ukraine_hrp_2016-end_of_year_report_20170531.pdf [lastet ned 17. november 2017]
- OCHA (2017b, 22. juni 2017). *Breaking the impasse*. Genève: OCHA. Tilgjengelig via Reliefweb <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Breaking-the-impasse.pdf> [lastet ned 19. oktober 2017]
- OFPRA, dvs. Office Français de Protection des Réfugiés et Apatrides & BFA, dvs. Austrian Federal Office for Immigration and Asylum (2017, mai). *Fact-finding mission report Ukraine*. Fontenaysous-Bois/Wien: OFPRA & BFA. Tilgjengelig via UNHCR Refworld <http://www.refworld.org/docid/593a581b4.html> [lastet ned 15. november 2017]
- OHCHR, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2017). *Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2017*. Genève: OHCHR. Tilgjengelig fra http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport18th_EN.pdf [lastet ned 4. desember 2017]
- Roberts, B., Makashvili, N. & Javakhishvili, J. (2017, mai). *Hidden burdens of conflict: issues of mental health and access to services among internally displaced persons in Ukraine*. Tbilisi/London: International Alert, GIP-Tbilisi, London School of Hygiene and Tropical Medicine. Tilgjengelig fra http://www.international-alert.org/sites/default/files/Ukraine_HiddenBurdensConflictIDPs_EN_2017.pdf [lastet ned 19. desember 2017]
- UNHCR, dvs. Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (2015, januar). *International protection considerations related to developments in Ukraine – Update II*. Genève: UNHCR. Tilgjengelig fra <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1231/UKR%20Int%20Prot%20Cons%20UPDATE%20I.pdf> [lastet ned 16. november 2017]
- UNHCR (2017, oktober). *UNHCR support at checkpoints. Ukraine*. Genève: UNHCR. Tilgjengelig fra <http://unhcr.org.ua/attachments/article/317/2017%2010%20UNHCR%20UKRAINE%20Checkpoints%20Briefing%20Note%20FINAL%20EN%20rev1.pdf> [lastet ned 4. desember 2017]
- Wikipedia. *Krimitatarer* (sist endret 5. januar 2017). Tilgjengelig fra <https://no.wikipedia.org/wiki/Krimitatarer> [lastet ned 11. desember 2017]

Muntlige kilder

- Kuznetsova, Irina. Forsker. University of Birmingham. E-postkorrespondanse 7. november 2017.